

Proemi a Cabral

PERE GALCERAN-UYÀ

João Cabral de Melo Neto (Recife, Pernambuco 1920-1999) és el gran nom de la poesia brasilera del segle XX. Cabaler d'una família latifundista amb nombrosos antecedents literaris, tres fets marcaren la seva adolescència i esdevingueren capitals per a la seva trajectòria vital i creadora: l'assalt i la devastació de l'*engenho* sucrer on vivia per part dels treballadors, la mort de la seva germana menor i els primers senyals de la migranya crònica. De tot plegat se'n derivà una predilecció per la temàtica popular, pel compromís social i per la sensualitat, antidòts contra el pessimisme. Quant a la metodologia, el jove Cabral l'anà bastint a partir de les lectures que li facilitaren la biblioteca familiar i els consells del crític Willy Lewin: Eça de Queirós, Apollinaire, Giraudoux, el Valéry teòric, Mallarmé, Pirandello, Reverdy, Lautréamont i, sorprenentment, els escrits de Le Corbusier. Des que començà la seva activitat literària i fins a la seva mort, se cenyí a aquelles temàtiques amb les eines de la «composició»,¹ de la planificació del poema i de la disciplina a l'hora d'escometre l'obra d'art. Tanmateix, l'exordi creatiu –teoria i pràctica– l'aproxima al surrealisme, i es dona a conèixer amb la comunicació «Considerações sobre o poeta dormindo»² [Consideracions sobre el poeta que dorm] que presenta al Congrés de Poesia de Recife del 1941 gairebé simultàniament amb l'edició del seu primer llibre de poemes *Pedra do sono*³ [Pedra del somni]. A Rio de Janeiro, on estudia a l'escola diplomàtica, fa la coneixença de Carlos Drummond de Andrade –el poeta que li seria més determinant, en paraules seves–,⁴ que també aleshores son-

1. En el sentit del vers de Gonzalo de Berceo: «Quiero que conpongamos io e tu una prosa» que Cabral utilitzà com a lema del seu poema «O Rio» del 1945 (*O Rio ou relação da viagem que faz a o Capibaribe da sua nascente à cidade do Recife*. São Paulo: Comissão do IV Centenario, 1954).

2. Declaracions a *Renovação*, núm. VI, 1941, p. 21-26.

3. Recife: Drechsler & Cia., 1942.

4. Entrevista al *Diário de Pernambuco*, 25 d'octubre de 1953.

dejava la «hipnagogia», tal com a casa nostra ho estava fent Joan Brossa. Un crític, Antônio Cândido, ja va fer notar aleshores que l'obra d'aquell Cabral que tot just fregava la vintena estava «aconseguint conjuminar surrealisme i cubisme en el constructivisme, que traspuava preocupació per la “composició”, per no permetre que el poema es fes sol, perquè la poesia parlés de les coses i no de les dèries del poeta».⁵

Quan Cabral inicià la carrera diplomàtica, el seu primer destí fou precisament el viceconsolat brasiler de Barcelona. L'estada en aquesta ciutat havia de resultar proveïda. Era el 1947. De la mà del pintor Garcia Vilella i del poeta i crític Rafael Santos Torroella, aquí es va topar amb un grupet de creadors inquiets, encara a la recerca d'una identitat, que es feia dir Dau al Set. Els fascinà la solvència intel·lectual i creativa que el brasiler gastava, però també la seva erudició i els tocs de mundanitat i cosmopolitisme, trets poc freqüents en el marasme nostrat d'aquells anys. Sembla que el brasiler apreciava en aquell grup el tarannà surrealista,⁶ i en compensació els obria els ulls vers el compromís social d'inspiració marxista⁷ —una mica de saló, tot sigui dit. Cabral publicà a Barcelona un llibret que contenia el seu important poema «Psicologia da Composição», la «Fábula de Anfion» i la cabdal «Antiode»,⁸ alhora que exercia d'editor i fins i tot d'impressor⁹ de la col·lecció de poesia «El libro inconsútil» i del *Sonets de Caruixa* de Joan Brossa (1949). L'any següent va editar —prologant-lo, a més— el cabdal *Em va fer Joan Brossa*. A Catalunya també va resultar determinant la trobada de Cabral amb Joan Miró, tot just retornat de l'exili parisenc. El poeta li dedicà l'importantíssim assaig *Joan Miró*,¹⁰ on manifesta que d'ell el fascinava «el redescobriment de les dues dimensions», però en primer lloc, «el rebuig de l'espontaneïtat i del que no és autèntic, i per contra el desig de situar permanentment el treball en un pla d'invenció aritmètica».¹¹ És a dir, Le Corbusier; és a dir, el constructivisme.

Des d'aleshores, van restar fixats els que serien els seus *leitmotiv* fins al final dels seus dies: compromís social de l'artista com a única motivació de l'obra, fidelitat als cànons, rebuig de l'individualisme i de tot allò que no té utilitat col·lectiva, domesticació de la inspiració mitjançant el treball metòdic i acurat, i la comunicació

5. Entrevista a la revista *Geratriz*, núm. 21, 1975, p. 6-8.

6. Especialment el de Juan Eduardo Cirlot, cf. J. CABRAL DE MELO NETO, *Piedra Fundamental. Poesía y Prosa*, (F. FORTUNA, coord.), Caracas: Ayacucho, 2002, p. 410.

7. Cf. A. PUIG, «El poeta brasiler João Cabral de Melo a Barcelona (1948-52)», *L'Avenç*, núm. 33, 1980, p. 12-15 i també L. PERMANYER, *Brossa x Brossa. Records*, Barcelona: La Campana, 1999, p. 86-87.

8. Barcelona: Argos, 1947.

9. S'havia fet instal·lar una minerva a casa (cf. PERMANYER, *ibidem*) que sembla ser que ell mateix accionava manualment, en una interpretació *sui generis* de la prescripció facultativa de fer exercici (Conversa amb l'estudiosa cabraliana Prof. Maria do Carmo Campos).

10. Publicat originàriament en portuguès i en francès en edició de luxe. Barcelona: Edicions de l'Oc, 1950. N'existeix una traducció al català, inèdita, de Josep Domènech Ponsatí.

11. J. CABRAL DE MELO NETO, *Prosa*, Rio de Janeiro: Nova Fronteira, 1998, p. 44. És precisament sobre aquesta edició que hem efectuat la traducció.

per damunt de l'expressió, atès que «la realitat essencial de la literatura és, precisament, el lector».¹² Segons Cabral, abans que tarannà de poeta, l'autor ha de tenir tarannà de crític,¹³ i la seva capacitat de creació, el seu «somni», ha de ser dirigit, fins i tot delimitat, per una elaboració gairebé cartesiana que el faci entenedor per a qualsevol receptor entenimentat. No fou debades que hagués titllat d'onanista el principi d'espontaneïtat de la generació brasilera del 1945¹⁴ (a la qual per edat li hauria tocat de pertànyer), ni que adrecés la suara esmentada «Antiode» –poema esquemàtic, minimalista, protoconcretista– «contra la poesia anomenada profunda».

De la mateixa manera que havia fet arran de l'aparició del seu primer llibre, Cabral sentí la necessitat d'exposar en prosa el seu ideari, i ho féu mitjançant l'assaig *Poesia i composició* que llegí a la Biblioteca de São Paulo el 1951. Al final de la seva vida i malgrat els anys transcorreguts, l'ideari expressat en aquell article continuà intacte, cosa que es desprèn tant de l'anàlisi de la seva important trajectòria posterior com de l'autocitació que en féu el 6 de maig del 1969 en el seu discurs de recepció a l'Acadèmia Brasileira de Letras.¹⁵ I encara l'especial interès del poeta per tal que l'assaig fos reproduït: l'any 1983 escrigué una introducció a l'edició de bibliòfil que se'n féu a Portugal,¹⁶ i onze anys després ell mateix el revisà –i tanmateix el deixà intacte, amb petites correccions d'estil– quan amb la seva muller, la poetessa Marly de Oliveira, endegaren la publicació de l'obra completa.¹⁷ Poc abans de la mort de Cabral, el text *Poesia i composició*, acompanyat de dos altres breus articles en la mateixa línia, també és inclòs en el volum *Prosa* que la seva muller va prologar.¹⁸

El cas és que basta un cop d'ull per a adonar-se que, tot i haver passat mig segle des que aquest assaig fou escrit, la problemàtica que Cabral hi planteja és tothora vigent, de la mateixa manera que la presa de posició que ell hi efectua continua sent àmpliament compartida. En tot cas, la qualitat intel·lectual i literària d'aquest assaig i la seva contribució al debat sobre l'actitud del creador artístic –singularment la de l'escriptor– ens ha encoratjat a oferir-ne la versió catalana.

12. Entrevista a *Diário da Noite*, 23 de desembre de 1953.

13. Declaracions al *Diário Popular*, 7 de juny de 1968.

14. Cf. E.M. DE FREITAS CHIOSSI, *Palavras de Cabral: a cura pela ocupação poética*, Porto Alegre: UFRGS, 1996, p. 167.

15. DD.AA., *Discursos acadêmicos 1968-1970*, Rio de Janeiro: Acadèmia Brasileira, 1972, p. 69.

16. J. CABRAL DE MELO NETO, *Poesia e Composição*, Lisboa: Lenda, 1983.

17. J. CABRAL DE MELO NETO, *Obra completa*, Rio de Janeiro: Nova Aguilar, 1994.

18. Vegeu nota 11.